

Devlet-Toplum İlişkileri Bağlamında XIX. Yüzyılda Osmanlı Halk Düğünlerinin Tanzimine Yönelik Çalışmalar

Yunus Özger*

Özet

Toplumsal bir varlık olan insanın ilk sosyalleştiği yer ailesidir. Aile kurumu, hem bu sosyalleşmenin itici gücü hem de neslin sürdürülmesinin başat aktörüdür. Geçmişten günümüze, dünyanın hemen her bölgesinde yeni bir ailenin kuruluşu düğünlerle kutlanır. Kadim Türk töresinde, toy adı verilen eğlenceler düzenlenir, evlilikte ve doğumda muhtelif törenler tertip edilirdi. Osmanlı'da düğün denildiğinde akla ilk gelen, saray düğünleridir. Bir şehzadenin ya da sultanın günlerce süren düğün cemiyetinde ziyafetler verilir, şehrayinler düzenlenir, alay geçişleri yapılırdı. Edebiyata sürname geleneği şeklinde yansır ve düğünlerde yapılan etkinlikler, bu eserlerde teferruatıyla yer alır.

Reaya olarak konumlanan geniş halk kitlesinin düğünleri nasıl olurdu? Saray düğünleri ile benzerliği ya da ayrıştığı hususlar nelerdi? Devletin bu düğünleri sınırlandırıcı etkisi var mıydı ve müdahale meşruyetinin kaynağı ne idi? Gibi soruların cevabının araştırılması, bu tebliğin amacını oluşturmaktadır.

Bilindiği üzere Osmanlı padişahları, Weber'in tasniflerine göre hem geleneksel hem de karizmatik otorite sahibi olarak kabul edilirdi. Patrimonyal devlet anlayışının tezahürü olarak, toplumsal alanı kontrol etme ve düzenleme yetkisini kendilerinde görürlerdi. Sultanın bu tavrı, olgusal olarak kimi Batılı aydınlarca savunulan hegemonik iktidarın yansıması olarak da görülebilir. Politik ve sivil otoriteden oluşan bütünleşik devlet anlayışını savunan A. Gramsci, hegemonyanın esasen rıza ile inşa edildiğini ortaya koyar. Yöneticiler, rızayı temin için iktidarın meşruyetini kabul ettirmeye çalışırlar. Bu durumda başlık parası, görücü usulü, çalgıcılar sorunu, israfın engellenmesi ve silah kullanımının yasaklanması gibi beş ayrı hususta halk düğünlerine yönelik yapılan düzenlemeler, sözü edilen teorik çerçevede değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Araştırmanın ana kaynakları muhtelif kataloglarda bolca yer alan Osmanlı arşiv vesikalarıdır. Bunun yanı sıra Bosna-Hersek'te düğünler konusunda düzenlemelere

* Prof. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Yozgat/TÜRKİYE, yunus.ozger@bozok.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2830-9515, DOI: 10.37879/9789751756442.2023.60

öncülük eden Ahmed Cevdet Paşa'nın izlenimlerini yansıttığı eserlerinden de faydalanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: 19. Yüzyıl, Halk Düğünleri, Devlet-Toplum İlişkileri.

Efforts to Regulate Ottoman Public Weddings in the 19th Century in the Context of State-Society Relations

Abstract

Human beings are social beings, and people first socialize in their families. The institution of family is the main agent of both socialization and reproduction. Throughout the ages and around the world, the establishment of a new family is celebrated with weddings. Traditional festivities called *toy* were held in ancient Turkish societies, and various ceremonies were organized for weddings and births. In the Ottoman Empire, palace weddings were the most prominent. Wedding ceremonies for princes and princesses lasted many days, during which feasts were offered, whole neighborhoods were decorated, and processions were organized. There was a separate literary genre called *surname*, which depicted these weddings in great detail.

What were the weddings of ordinary people like? What were their similarities and differences with palace weddings? Did the state place restrictions on these weddings in any way, and what was the source of the legitimacy of such restrictions? These are some of the main questions this presentation aims to address.

As is well known, Ottoman sultans are considered to have both traditional and charismatic authority, using Weber's classification. As a consequence of the idea of patrimonial state, they saw themselves as having the power to control and regulate the social space. This attitude on the part of sultans can also be seen as a consequence of holding hegemonic power, as argued by some Western intellectuals. Defending the idea of an integrated state consisting of political and civil authorities, Gramsci shows that hegemony is in fact based on consent. Rulers try to get the legitimacy of their power accepted in order to obtain consent. This theoretical framework will be used to evaluate regulations concerning five issues in public weddings: bride price, arranged weddings, musicians, prevention of waste, and the ban on the use of guns.

The main sources for the study were numerous Ottoman archival documents found in various catalogs. Another important source was Ahmet Cevdet Pasha's observations in his works, who led the effort to regulate weddings in Bosnia and Herzegovina.

Keywords: 19th Century, Public Weddings, State-Society Relations.

Giriş

Şemseddin Sami, “düğün” teriminin aslının “tüy günü” kelimesinden geldiğini söyler. Bunu da eski Türklerin o günlerde evlerini ve çadırlarını bayraklar yerine tüylerle donatmasına bağlar. Çağatayca’da halen *tüy yapmak ve toy günü* olarak kullanıldığını ifade eder.¹ Diğer yandan düğün kavramının, Çağatay ve Uygur dillerinde *duğüm* anlamında kullanıldığı, Anadolu’da harf değişiminden ötürü düğün şekline tahvil edildiği de iddia edilir. Divan-ı Lügat-it-Türk de “tüğün” kelimesi, Türkçedeki bağlama anlamına gelen “akde” kavramına karşılığıdır.² Terminolojinin ortaya çıkardığı sonuçtan, düğün kelimesinin evlenecek erkek ve kızı bir akit yoluyla birbirine bağlamak manası taşıdığı görülmektedir. Ömür boyu sürmesi hedeflenen bu akitleşme sürecinin şenliklerle ilan edilmesi arzusu, geçmişten günümüze düğün eğlenceleri geleneğini ortaya çıkarmıştır.

Osmanlı’da yönetici sınıfın özellikle hanedan mensuplarının düğünleri, oldukça mutantan biçimde icra edilirdi. Sûr-ı hümayûn adı verilen eğlenceler, günlerce sürerdi. Padişah tarafından kesenin ağzı açılarak çeşitli ikramlarda bulunulurdu. Yönetilen tabakanın düğünleri ise halk düğünleri şeklinde tasnif edilebilirdi. Halk düğünleri, kız isteme, gelin alayı, düğün masrafları ve ikramlar gibi bazı konularda bölgesel farklılıklar gösterirdi. Osmanlı Arşivine yansıyan konuyla ilgili belgelerden, bazı dönemlerde düğünlerin aşırı masraflı oluşundan, başlık parasından ve düğünlerde silah kullanımından ötürü muhtelif şikâyetler geldiği anlaşılıyor. Devlet, bunun önüne geçmek ve halk düğünlerini biçimsel olarak tanzim etmek amacıyla çeşitli enstrümanlar kullanarak meseleye doğrudan müdahil oldu. Aşağıda bu hususlara değinilecektir. Ancak öncesinde devletin bu tür müdahalelerin teorik arka planı ve meşruiyet kaynağı üzerinde durmak gerekir.

Osmanlı toplumunda devlet, ontolojik olarak *en muteber nesne* olarak kabul görürdü. Devleti yönetenler ise kadim Türk töresindeki kuta erişenler ve İslami açıdan Allah’ın yeryüzündeki gölgesi (*zıllullah*) olarak anılırlardı. Halife unvanları, dini alanda otorite kullanımını meşrulaştırırdı. Zira İslam hukuku devlet başkanına örfi hukukun tesisinde büyük yetkiler verirdi. Osmanlı padişahları, toplumun ve bunun tikel örnekleri olan bireylerin can, mal ve ırz güvenliğini sağlayarak, toplumsal uyumun sürdürülmesi sorumluluğu taşırlardı. Hal böyle olunca, töre ve geleneğin, yönetsel gücünün sınırlarını şekillendirdiği sultanın hemen her alanda düzenleme yapma yetkisi kaçınılmazdı. Sınıfsal anlaşmazlıklarda örfi kanun tesisi

1 Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdâm Matbaası, Dersaadet 1317, s. 632.

2 Ali Yakıcı, “Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine”, *Millî Folklor*, S. 11, s. 34.

yoluyla çözümün merkezi olurlardı. Otoritenin meşruiyetinde padişah tereddüt yaşadığında, Sadrazam ve Şeyhülislam doğrudan ya da dolaylı yünden meşruiyetin kaynağını hatırlatma vazifesi icra ederlerdi. Bunun için *marufu emretme ve münkeri nehy etme* yani iyilik ve doğruluğu yaygınlaştırma ve kötü olandan kaçınma ve kaçındırma düsturunu öne çıkarırlardı. Padişahlar, bu ilke doğrultusunda toplumsal ahlakın sınırlarına istenilen biçimi verebilirlerdi.

Öte yandan Osmanlı padişahları, Weber'in tasniflerine göre otorite yönünden karizmatik ve geleneksel niteliklidirler. Patrimonyal devlet anlayışının tezahürü olarak toplumsal alanı kontrol etme ve düzenleme yetkisini kendilerinde görürlerdi. II. Mehmed Fatih'in kanunnameyi, ata ve dedesi kanunu hem de kendi kanunu olarak formüle edişi, otoritenin geçmiş, hâl ve geleceğe dair idari tasavvurunu ortaya çıkarmaktadır. Padişahların bu anlayışı, aynı zamanda Gramsci'nin teorileştirdiği hegemonik iktidar yaklaşımının bir göstergesi olarak da görülebilir. Politik ve sivil otoriteden oluşan bütünleşik devlet anlayışını savunan Gramsci, hegemonyanın esasen rıza ile inşa edildiğini ortaya koyar.³ Yöneticiler, rızayı temin için iktidarın meşruiyetini kabul ettirmeye çalışırlar. Bunu tesis etmek için de çeşitli enstrümanlardan faydalanırlar.

Devletin Halk Düğünlerine Müdahale Yolları

1. Sokak Düğünlerine Düzen Verilmesi

Düğünlere ilk müdahale, 1794'te Sadrazamın önerisiyle Sultan III. Selim tarafından sokak düğünlerinin düzenlenmesi şeklinde tezahür etti. Padişah, bir hatt-ı hümayun ile İstanbul'da, Boğaz içinde günlerce süren sokak düğünlerini yasakladı. Kadim nizamı değiştirip her alanda yeni bir düzen kurmak isteyen padişahın yönetim anlayışı ile müdahale kavramının bir araya getirilmesi ilginç gibi gözüküyor. Belki bunu saltanatının ilk yıllarında nizamı cedidin henüz düşünceden fiiliyata geçiş aşamasında olmasına bağlayabiliriz. Esasen yasak kararında padişahın ziyade sadrazamın ısrarcı tavrı etkili oldu. Sadrazama göre, eskiden düğün cemiyetlerinde ve sünnetlerde halk, sade biçimde sokakta bir iki gün sevinç ve mutluluklarını gösterirdi (*izhar-ı sürur ederdi*). Ancak zamane halkı bununla yetinmiyor, sokak ve meydan düğünleri bir hafta, belki on gün kadar sürüyordu. Yasağın görünür gerekçesi, düğün süresinin uzunluğu idi. Sadrazama göre önemli bir sorun da erkek ve kadınların *mahlutan günagiün fezahata ibtidar etmeleri* meselesi idi. Yani ka-

3 Mehmet Özgüden, *Bir Gramsci Okuması Hegomonya ve Politik Toplum*, Phoenix Yayınları, Ankara 2015, s. 33.

dın ve erkeklerin günlerce karışık biçimde eğlence yapmalarıydı. Yine Sadrazama göre Müslümanların halifesi sıfatını taşıyan padişah, toplumsal ve dinî referanstan hareketle yayımlayacağı bir fermanla bunu yukarıda bahsedilen maruf ve münker düsturuna riayet etmesi gerekliliğinden ötürü engellemeliydi. Sadrazamın önerisine III. Selim, *takrir mücebince fermân ısdâr olunup bu makule zabt u rapta dair hususlara dikkat eylesin* diyerek destek verdi.⁴

Böylece devlet, sokak düğünlerine dini ve ahlaki gerekçelerle müdahil oldu. Kadın ve erkeklerin düğünlerde karışık oynamaması geleneği sürdürüldü. Toplum, din ve ahlak kurallarına göre çerçevesi devlet tarafından çizilen alana tekrar geri çekildi. Devleti buna iten güç, toplumsal normların muhafazasını korumak ve kollamakla ilgili yükümlülük anlayışı idi. Sadrazamın, Sultan III. Selim’i harekete geçirdiği gerekçe, esasen çok önemli bir olguydu. İyiliğin yaygınlaştırılması, kötülüğün engellenmesi şeklinde İslam dünyasında formüleştiren husus, gerçekte İslam’ın en önemli düsturlarından biriydi ve kökleri Kuran’daki “Sizden hayra çağırın iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.” ayetine dayandırılmaktaydı.⁵ Padişahın kararı, mezkûr dönemde devlet yönetiminin toplumsal alanı inançlar bağlamında tanzim etme güdüsüyle hareket ettiğini göstermektedir. Bu durum, daha çok klasik dönemde rastlanılan devletin, güçlü dini çağrışımlar yapan “din u devlet”⁶ biçiminde tanımlanma anlayışının sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır.

Meseleye bu açıdan bakış ve düğünleri buna göre kontrol etme işlevi, sonraki asırlarda da aynı şekilde sürdürüldü. Örneğin 1919’da Kayseri Hacıklıç Mahallesi’nde tertip edilen bir düğünde elliyi aşkın erkeğin, kadın raks ettirmelerine müsaade edilmedi. Çıkan arbedede devriyeler olaya müdahale etti. Düğün evinden açılan ateşte bir polis memuru hayatını kaybetti.⁷ Bu vaka örnekleri, devletin gelenekçi tutumunun imparatorluğun sonuna kadar aynı şekilde devam ettiğini göstermek-

4 “takrir mücebince fermân ısdâr olunup bu makule zabt u rapta dâir hususlara dikkat eylesin”, bk. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Başkanlığı (BOA), Hatt-ı Hümayun (HAT), 1403/56736, 29 Zilkade 1208 (28 Temmuz 1794).

5 Formülün muhtevası için bk. Seyithan Can, “Emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker İlkesinin Günümüz Dini Söylemin İnşasında İşlevsel Yönü”, *Eskişeni*, S. 40, Mart 2020, s. 202.

6 Rıfaat Ali Abou-El-Haj, *Modern Devletin Doğası 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Oktay Özel, Canay Şahin, İmge Yayınları, Ankara 2000, s. 50.

7 “elliyi mütecâviz eşhâs bi’l-ictimâ’ kadın raks ettirmektelerken üzerlerine gelen devriyeye hâne dâhilinde silâh isti’mâliyle”, bk. BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM.), 19/1, v.4, 15 Şevval 1337 (14 Temmuz 1919).

tedir. Ancak öte yandan görücü usulüyle evlilik geleneğinde ise devletin toplumu değiştirme ve dönüştürmede başat rol oynadığı görülecektir.

2. Görücü Usulü Evlilikten-Tanışarak Evliliğe

Düğünlere müdahale edildiği gibi düğüne giden yolda evlilik aşamasına da devletin tanzim edici rolüyle müdahalesi oluyordu. Genel olarak Osmanlı coğrafyasında evliliklerde görücü usulü geleneği egemendi. Ancak Bosna gibi bazı bölgelerde Gayrimüslim ahali arasında evlilik öncesi kız-erkek görüşmeleri biraz daha esnekti. Ahmed Cevdet Paşa, 1863'lerde müfettiş olarak gittiği Bosna'da mevcut gelenekleri gözlemlediği gibi evlilikleri kolaylaştırıcı yeni usullerin icadına da öncülük etti.⁸ Tezâkir'de bu hususları anlatan Cevdet Paşa'ya göre, Bosna'da kızlar âşıklarıyla karşılıklı musahabet (sohbet-görüşme) ve muhavere (karşılıklı konuşma) için takım takım mesirelere giderlerdi. Yine bahar mevsimlerinde kızlar toplanarak şarkılar söyleyerek eğlenirler ve delikanlılar da karşılıklarına dizilip onları seyrederek, birbirlerine ırz ve namusa dokunmayacak şekilde söz atarlardı. Cevdet Paşa, bölgede evliliklerin önünde en büyük engelin, kız isteme ve sonrasında yapılması mutad harcamaların pahalılığı olduğunu tespit etti. Töreye göre genç bir erkek ile genç bir kız belirli bir süre *âşıklık ederek* nihayetinde evlenmeye karar verdiklerinde delikanlı, kıza yüzük gibi bir nişan ve hiç olmazsa bir altın verir ondan sonra nikâh kıyılırdı.⁹ Paşa'nın İstanbul'a gönderdiği raporlarda ise pahalı olarak bahsettiği şeyin sırma işlemeli elbise olduğu anlaşılıyor.¹⁰ Ancak Cevdet Paşa'nın tesadüf ettiği bir olayda delikanlının birisi, yevmiye olarak kazandığı parayla ancak kendisini geçindirecek durumda olduğundan ve yaklaşık üç yıldır evlenmek istemesine rağmen, bir altın alacak birikim yapamadığından kızı isteyememiş ve nişan yapamamıştır. Gençlerin evlenmeleri için Cevdet Paşa, müfettiş sıfatını kullanarak devreye girmiş ve beş altı adet yüzük altını verip, kızı babasından isteyerek evlenmelerini sağlamıştır.

Daha çok görücü usulüyle evliliklerin yaşandığı bir toplumda Cevdet Paşa, "böyle âşıklık yolunda kocaya varan kızların, velileri tarafından itiraz olunmamak ve infial gösterilmemek dahi yeni adet oldu" diyerek, görücü usulünün dışında yeni

8 "Bosna ve İzvornik sancakları ahâli-i gayrimüslimenin izdivâcları hakkında ittihâz ve iş'âr olunan usûlden dolayı", bk. BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT.MHM.), 302/92, v. 1, 24 Cemaziyelevvel 1280 (6 Kasım 1863).

9 Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, yay. haz. Cavid Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 45-47.

10 "sırma işlemeli ve ağır bahalu elbisenin ve zâ'id düğün masraflarının", bk. BOA, A.MKT.MHM., 302/92, v. 2, 4 Zilhicce 1280 (11 Mayıs 1864).

bir evlilik geleneğinin inşasına öncülük etti. Yaptığı işten büyük övünç duyan paşa, halkın adetinin ancak bu gibi olağanüstü teşebbüslerle değiştirilebileceğini, aksi halde bunun kolayca başarılamayacağını söyler. Böylece geleneğin icat ve inşasında hem devletin hem de aydınların üstlendiği rolü hatırlatır. Esasında Cevdet Paşa'nın dile getirdiği husus, bir toplumsal gerçekliğin tezahüründen başka bir şey değildi. Nitekim Eric Hobsbawm'ın ifade ettiği gibi, icat edilen bir gelenek, yalnızca daha önce inşa edilip kurumsallaşan gelenekler değildir. Kısa sürede gerçekleşen ama çok hızlı bir şekilde yerleşenler de buna dahildir.¹¹ Bu açıdan bakıldığında, Cevdet Paşa'nın halkın bir adedini değiştirmeye matuf girişimi, Hobsbawm'ın teorikleştirdiği *yeni bir geleneğin icadı* olarak görülebilir. Öte yandan bir aydın olarak değişimde üstlendiği rol, aynı zamanda Gramsci'nin ifade ettiği hegemonyanın inşasında aydınlara biçilen rol ile de örtüşür. Gramsci, aydınların felsefe ile ortak duyu arasında köprü kurucu olarak vazife üstlendiğini ifade eder. Diğer yandan söz konusu düşüncüyü, ortak duyuya dönüştürmek için toplumu eğiten meşruiyet kazandıran uzmanlar olarak kabul görürler.¹²

Cevdet Paşa, sadece görücü usulünü dönüştürmez. Aynı zamanda Bosna yöresinde evlilikler önündeki büyük bir engel olan başlık parası meselesini de çözer.¹³ Yöre halkı, genel olarak uygulamadan memnun kaldı. Esnafın zarar görebileceği ihtimali nedeniyle sırma işlemeli elbise uygulamasının kaldırılması bir süre problem oldu. Fakat sonrasında bu husustaki tereddütler giderildi.¹⁴ Bosna metropoliti Ağnatyos Efendi de Cevdet Paşa'ya büyük destek verdi. Yapılan reformun halkın menfaatine olduğunu ifade etti.¹⁵ Bosna'da başlatılan tekellüfatın kaldırılması geleneği daha sonra başka bölgelere de yansıtıldı.

3. Düğün Masraflarının Azaltılması ve Gösterişli Harcamaların (Tekellüfatın) Yasaklanması Meselesi

Osmanlı coğrafyasının hemen her bölgesinde günümüzde olduğu gibi düğün yapmak büyük masrafları gerektiriyordu. Bu durum evlilikleri geciktiriyor ve doğal

11 Eric Hobsbawm, Terence Ranger, *Geleneğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul 2006, s. 2.

12 Mehmet Özgüden, *Bir Gramsci Okuması Hegomonya ve Politik Toplum*, Phoenix Yayınları, Ankara 2015, s. 64-83.

13 "İmikdârı mu'ayyen meblâğ mukâbilinde ere vermek 'âdet-i makedûhanın memnû'iyetine dâ'ir", bk. BOA, A.MKT.MHM., 302/92, v. 5, 25 Zilkade 1280 (2 Mayıs 1864).

14 "şimdi bunun ne derece menâfi-i umûmiyeyi müceb olduğu görülerek", bk. BOA, A.MKT.MHM., 302/92, v. 2, 4 Zilhicce 1280 (11 Mayıs 1864).

15 BOA, A.MKT.MHM., 302/92, v. 4, 25 Nisan 1280 (7 Mayıs 1864).

olarak geciken evlilikler, doğumları ve çocuk sayılarını da olumsuz etkiliyordu. Düğün masrafları, toplumsal sınıfların statülerine göre değişmekle birlikte her sınıf için ağır geliyordu. Geleneğin yerine getirilmesi için yapılan harcamaların bir kısmı gereksiz ve esasen israf olarak değerlendiriliyordu. Taşradan buna dair pek çok şikâyet merkeze iletiliyordu. Örneğin Kastamonu’da düğün adetleri gereği yapılan ziyade masraflar artık güç yetirilemez (*malayutak*) hale geldiğinden, insanlar evlenemiyor ve haliyle çocuk dünyaya getiremiyorlardı. Bunun üzerine yörede aşırı harcamaların önüne geçmek için halkın ekonomik durumuna göre dört kategoride limitler konuldu. İşin organizasyonu Kaymakam Mehmed Salih Bey başkanlığında yapıldı ve mecliste karar alındı. Taşradaki sosyal tabakanın çerçevesinin çizildiği karara göre, ilgili toplumsal sınıfların maksimum düğün masraflarının sınırı şu şekilde tespit edildi. Buna göre, *erkân-ı memleket ve muteberân-ı vilâyet* olarak tanımlanan, toplumun önde gelenlerinin düğünlerinde masrafların 3.000 kuruştan 5.000 kuruşa kadar olması normal kabul edildi. İleri gelen tüccar, esnaf ve kaza ileri gelenlerinin düğünlerinde limit 1.500 ila 3.000 kuruş arası olacaktı. Orta halli esnaf ve rençperlerin düğünlerinde masraflar ise 750 kuruş ila 1500 kuruş arası belirlendi. Ekonomik olarak en fakir durumda olan rençper ve esnafın masraf limiti ise 100 kuruş ila 750 kuruş arasında değişebilecekti.¹⁶

Böylece Kastamonu özelinden bir düğün harcama standart oluşturulmaya çalışıldı. Devlet, harcama limitlerini halk için yaparken, hanedan düğünlerinde bir kısıtlamaya gitmedi. Örneğin hemen aynı tarihlerde 1858’de Emirgan’da Cemile Sultan için yapılan düğün yemeğinin masrafı 316.936 kuruştı.¹⁷ Cemile Sultan’ın sadece yemek masrafı, Kastamonu’daki en zenginlerin 5.000 kuruştan ibaret düğün masraflarının yaklaşık 63 katı idi.

Halk düğünlerinde yapılan harcamaların en önemli bölümünü, ailelerin vermek zorunda oldukları hediyeler oluşturuyordu. Bu durum bazı yörelerde, belgelerin ifadesiyle *tekellüfata* yani gösterişe yol açıyordu. Örneğin İşkodra’da 1860’lı yıllarda zengin ya da fakir bir kız evlendiğinde, erkek tarafı kızın babasına ya da erkek kardeşlerine güçlerinin üstünde masraf yapmak zorunda kalırlardı. Pahalı kumaşlar, elbiseler ve mücevherler alınması ve daha başka harcamalar yapılması adettendi. Fakat bu masraflar, ekonomik gücü olanların bile borçlanmasına neden oluyordu. Parası olamayanlar ise oğullarının evliliğini geciktirmek zorunda kalıyorlardı. La-

16 “velime-i tenâküh ve tenâsüblerde alâ- merâtibihim sarfi icâb edüb sunûf-ı erba’aya bi’t-taksim karar verilen masârifâtın mîkdânı”, bk. BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı (A.MKT.), 28/90, v. 3.25 Şevval 1261 (27 Ekim 1845).

17 BOA, Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.), 14529, 4 Haziran 1858.

tin milleti piskoposu bunun üzerine söz konusu âdetin terk edilmesini ihtiva eden bir takrir hazırladı. Müslüman ahali de buna iştirak etti. Bunun üzerine hükümet, İşkodra mutasarrıfına bir resmi yazı göndererek, bu usulün *abes bir şey olması* hasebiyle terk ve iptalini istedi. Onun yerine gerek Müslümanlar gerekse Hristiyanların mutedil bir surette işlem yapmalarını istedi.¹⁸

Ahmed Cevdet Paşa da Bosna teftişi esnasında, zengin ve ileri gelen Müslüman bir tüccarın kızının buranın usulüne göre evlendirilmesine şahit oldu. Burada da tekellüfat yasaklandı. Aykırı hareket edenleri, vergilerini iki kata çıkararak cezalandırmak yoluyla ikaz etti. Yeni usule göre artık ağır ve pahalı elbiseler yaptırılmayacak, yalnız akrabalara bir sofraya çekilecek, diğerklerine ise birer kahve ya da nihayetinde şerbet verilebilecekti. Kendisi de Bosna valisi ile beraber bahsi geöen düğüne gidip, sadece birer şerbet içerek adedin değişimine örnek oldu.¹⁹ Böylece yörede evliliklerin önündeki bir engel, devletin sergilediği toplum menfaati ve pragmatist yaklaşımıyla aşılmış oldu. Törenlere sadelik getirerek, düğündeki temel amacın aile kurmak ve nesli devam ettirmek olduğu geröeğini hatırlattı. Cevdet Paşa'nın bu uygulaması, icat edilen geleneğin sürdürülmesi için devletin yaptırım gücünü kullandığını gösterir. Toplumsal fayda adına inşa edilen gelenek, vergi enstrümanıyla sürdürülebilir hale getirildi.

Gösterişin yasaklanması uygulaması daha önce İzmir'de de yapıldı. İzmir valiliği, bu yönde alınan bir kararı "muvâfik-ı hâl ve maslahat" olduğundan uygulamaya koydu. Vali Süleyman Bey, İzmir ve kazalarında düğün yapmanın, kız alıp vermenin halka öok büyük mali külfet getirdiğini "bir bâr-ı sakil" kelimesiyle dile getirdi. Mutedil bir usulün konulmasının elzem olduğunu da beyanına ilave etti. Yeni usulün sadece Müslümanlar arasında değil aynı zamanda şehirdeki Gayrimüslim ahali tarafından da hoş karşıldiğını bildirdi.²⁰ Vali Bey ve vilayet meclisi üyelerine göre, İzmir'de süregelen ama makbul sayılmayan düğün adetlerine göre, evlilikte öeyiz dizmek, odalar tefriş ve tezyin etmek esasen hiöbir işe yaramayacak masrafları gerektiriyordu. Özellikle son birkaç yıldır bu masrafların daha da artması nedeniyle, ekonomik gücü iyi olamayanlar kız alıp veremiyordu. Bunun için ya mülklerini satıyorlar ya da borölanıyorlar ve zarurete düşüyorlardı. Bundan

18 "bu usül mazarr ve 'abes bir şey olmasına nazaran terk ve iptaliyle ve ehl-i İşlâm hakkında mesnûn olan derecede ve Hristiyan için dahi sûret-i mu'tedilede mu'amele olunması", bk. BOA, Sadaret Umum vilayet Evrakı (A.MKT.UM.), 395/61, 16 Recep 1276 (8 şubat 1860).

19 Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, yay. haz. Cavid Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1986, s. 45-47.

20 BOA, Hariciye Mektubi Kalemî (HR. MKT.), 142/26, v. 1-2, 5 şaban 1272 (11 Nisan 1856).

dolayı kızlar evlerinde bekâr kalıyorlardı. Bu durum evliliklerin azalmasına ve çocukların doğumuna engel oluyor, kısaca nüfusun azalmasına etki ediyordu.²¹ Ekonomi-politik açıdan durumu değerlendiren vilayet meclisi, uygulamanın detaylarını tanzim edilen bir raporla bütün kazalara ilettili. Hatta bir suretini İstanbul'a göndererek, İzmir örneği üzerinden hükümetin bütün şehirlerde aynı uygulamayı yapmasını talep etti.²²

Adeta bir düğün nizamnamesi mesabesinde olan raporun ayrıntılarında düğünlerle ilgili hemen her şey vardı. Nikâha katılacak kişilere ve komşulara gelenek olduğu üzere kahve ve şerbet verilmeye devam edecekti. Ancak yemek ikramı ve hediye takdimi tamamen yasaklandı. Nikâhta hocalara verilen hediyelere devam edilecek ancak ziyaretçilere bohça gibi külfetli şeylerin dağıtımına son verilecekti. Gelin odaları, aşırı masraf gerektiren sırmalı, yıldızlı çevreler, bohçalar ve havlular süslenmeyecekti. Sadece gelinin oturacağı *arusi* adı verilen yer süslenilecekti. Çocuklarına yardımcı olmak niyetiyle ikramda bulunmak isteyen ebeveynler, lüzumsuz masraf yapmayacak, onun yerine çocuklarının işine yarayacak emlak veyahut mücevherler verebileceklerdi.²³ Böylece düğünlerde sadelik öne çıkarıldı, gösterişe kaçabilecek gereksiz harcamaların yapılmasının ününe geçilmek istendi. Devlet, bu defa hem toplumda israfın önüne geçmek hem de masraflar nedeniyle geciken evliliklerin vaktinde yapılmasını temin etmek gayesiyle hareket etmiş oldu. Öte yandan geciken evliliklerden ötürü çocuk doğumlarının gecikmesi ve nüfusun rutin seyrinde artmasının önündeki engelleri de kaldırmayı hedefledi. Temel amacın kamu çıkarlarını korumak olduğuna vurgu yapıldı. Diğer taraftan, yapılan düzenleme memleket için bir hayır eseri olarak takdim edildi. Bu eserin inşacı sıfatıyla padişaha da hayır duası yapılması arzu edildi. Yeni uygulama, toplumsal yarar ilkesinin ve padişahın iktidarının devamının destekleyici aracı fonksiyonu niteliği kazandı.

Aileleri zora sokmakta olan pahalı hediyeler sorunu böylece çözülmüş gibi oldu. Ancak 1888 yılına gelindiğinde, bazı yerlerde yasağa rağmen eski uygulamaların

21 “tehhül ve tezvîde cihâz düzme ve odalar ferş u tezyîniyle hiçbir işe elvermeyecek masraflar etmek İzmir’de bir âdet-i nâ-makbûl olduğu halde”, bk. BOA, HR.MKT., 142/26, v. 3, 17 Recep 1272 (24 Mart 1856).

22 “iş bu layihânın münderec olduğu ta’limât ahkâmının düsturu’l-amel tutulması ve cihâz-ı zâ’id ve hedâyâen masraflı şeylerin ber-müceb-i layihâ-ı mezkûre men’i bâbında irâde-i seniyyelerinin dahi müte’allık buyrulup herkese tebliğ olunmasına mütevakkıf bulunduğu”, bk. BOA, HR.MKT., 142/26, v. 3, 17 Recep 1272 (24 Mart 1856).

23 Murathan Keha, “19. Yüzyılda Düğünlerde Yapılan İsrâf ve Buna Karşı Alınan Tedbirler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Aralık 2017, 21/4, s. 1286-1287.

halen icra edildiği görüldü. Hacı Fehim adlı bir kişinin kendi gözlemlerine dayalı olarak kaleme aldığı ve Babialı'ye gönderdiği layihada, bununla ilgili hususlara dikkat çekildi. Mesela mecburiyetten dolayı hediye getirmeye gücü yetmeyenlerin, başkasının koyunlarını ve sığırlarını çalarak, etlik adıyla düğüne getirip kestikleri anlaşıldı.²⁴ Diğer yandan kadınların, özellikle genç kızların düğünlerde erkeklerle birlikte oynamaları, yine şikâyet konusu oldu. Bir diğer rahatsızlık ise at yarışı yaptırılması, değenek oyunu ve silah atımıyla ilgiliydi. Özellikle silah atmak hususuna vurgu yapılarak, atılan kurşunlarla insanların ve hatta hayvanların ölümlerine sebebiyet verildiğine tekrar değinildi. Rapor, hükümet tarafından olumlu karşılandı. Önerilen hususların, *şeran, aklen ve hikmeten gayricâiz olduğu* söylendi.²⁵ Bunun üzerine durumu bütün vilayetlere yazarak, kanunun ilgili hükümleri ve daha önce gönderilen tebliğler hatırlatılarak, yazıda işaret edilen hususların katiiyen yasaklanması ve bir daha tekrar edilmemesi istenildi.

Öyle anlaşılıyor ki hemen her dönemde israfa ve gösterişe yönelik düzenlemeler yapılmış ancak arzu edilen sonuç alınmamıştır. Sonraki yıllarda bu hususta şikâyetler yine sıkça gündeme geldi. 1914-1918 arası dünyayı kasıp kavuran cihan harbinin ülke ekonomisine ve siyasetine büyük etkisi aşikârdır. Bursa valisi iken 1920'de Dâhiliye Nazırlığına getirilen Ebubekir Hazım Bey, savaşın gençlerin evliliğini de etkilediği hususuna ilk defa dikkat çekti. Bursa'da görev yaptığı 1918 yılında beş altı yaşında çocukların neredeyse hiç olmadığını fark etti. Pek çok nişanlı delikanlı ve kızlar olduğunu gördü. Evliliklerin teşvik edilmesi ve neslin devamının sağlanmasını arzu etti. Ancak savaş ekonomisinin, artan fiyatların, düğünlerde yapılan birçok gereksiz harcamanın evlilikleri geciktirdiğini tespit etti. Sorunun çözümü için vilayet bağlamında bir mutabakat arayışına girerek, yapılması gerekli şeyleri kararlaştırdı. Bunlardan ilki, toplu düğün merasimiyle ilgiliydi. Bunun için 1920 senesinin Mayıs ayının birinci Perşembe günü, Bursa'da vilayet dâhilindeki tüm köyler için ortak düğün günü seçildi. Şenliklerde işret ve şer-i şerife aykırı diğer şeyler yasaklandı. Evlenecek erkek ve kızın veli ve akrabasına hediye takdimi de gereksiz bulundu. Buna aykırı hareketlerin cezalandırılacağı söylendi. Nikâh törenine davet edilenlere sadece şerbet ikram edilecek, israftan kesinlikle kaçınılacaktı. Nüfus sayısına nazaran vilayet dâhilinde hangi köyün düğünü daha fazla ise

24 “bu misillü mecbûriyetten dolayı hediye getirmeye kudreti olmayanlar dahi şunun bunun koyun ve sığırını sirket ederek etlik nâmıyla cem'iyete getirip zebh ile tenâvül etmekte oldukları”, bk. BOA, Dahiliye Mektubi (DH.MKT.), 1520/ 106, 1 Zilkade 1305 (10 Temmuz 1888).

25 “taife-i nisvân ve husûsuyla kızların erkeklerle birlikte çalgı çalıp oynamakta buldukları ... şu hâl şer'ân ve aklen ve hikmeten gayricâ'iz ...”, bk. BOA, DH.MKT., 1520/ 106, v. 1, 1 Zilkade 1305 (10 Temmuz 1888).

Bursa valisi, bizzat oraya giderek nikâh törenine katılacaktı. Yerleşim birimlerinin yönetici ve memurları da öteki düğünlere iştirak edecekti. Şayet yetersiz kalınması halinde eşraf ve ulemeden uygun kişiler valiye vekâleten hazır bulunacaklardı. Evlilik yapan kız ve erkeklerin adları ve unvanları vilayetin gazetelerinde ilan edilecekti. Evliliklerden doğacak ilk çocuğun annesine, şehrin valisi tarafından bir altın bilezik hediye edilecekti. Bileziğin üzerinde bebeğin adı ve doğum tarihi yazılı olacaktı. Çocuğun isminin *lütfen ve teberrüken* padişah tarafından koyulması istirham edilecekti.²⁶ Ebubekir Hazım Bey'in pahalılıktan dolayı azalan evlilikleri tekrar canlandırma çabası, onun görev değişimi nedeniyle akamete uğradı.

Hemen aynı tarihlerde Meşihat makamı da sünnet düğünlerindeki israfın önüne geçilmesi yolunda talepte bulunmuştu. Ayrıca düğünlerde kurulan işret meclislerinden, aleni içki içilmesinden ve alüfte raks ettirilmesinden şikâyetçi olunmuştu.²⁷ Şeyhülislamlık, böyle cemiyetler nedeniyle harcanan gereksiz masrafin yasaklanması için acilen bir şeyler yapılmasını talep etmiş, aksi halde *ahlak-ı umumîyenin büsbütün fesada, mahalli servetin de mahva uğrayacağı*ni dile getirmiştir. Böylece yasaklama amacının hem toplumsal ahlak hem de toplumsal fayda açısından elzem olduğuna işaret edilmiştir. Bu tür girişimlerin etkisiyle nihayetinde 28 Mart 1921'de "Düğünlerde Men'î İsrâfât Kanunu" çıkarılmıştır.²⁸

4. Başlık Parasının Yasaklanması Üzerinden Düğünlere Müdahale

Osmanlı toplumunda evlenecek gençleri zora sokan bir diğer husus da başlık parası geleneğiydi. Başlık parasının kaldırılması meselesi, 1850 senesinde gündeme geldi. 6 Mart 1850'de Anadolu tarafındaki bütün memurlara hitaben bir yazı gönderildi. Taşrada, evlenecek erkeklerden, başlık adıyla hayli miktar para istendiğinden ve ödeme güçlüğü çekenlerin bu nedenle evliliklerinin geciktüğünden duyulan rahatsızlıktan bahsedildi. Diğer yandan başlık parası sorununun, kız kaçırma gibi başka sorunlara sebep olduğundan da söz edildi.²⁹ Meselenin çözümü için Meclis-i

26 BOA, Dahiliye Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (DH.UMVM.), 125/47, 25 Şubat 1336 (25 Şubat 1920).

27 "velime-i hitân cem'iyetlerinde vuku' bulan menhiyât ve isrâfâtın men'i hakkında... ve bu gibi cem'iyetler de bir takım işret meclisleri teşkil edilerek alenen iş u nûş etmek, çalgı çaldırmak, atüfte raks ettirmek", bk. BOA, DH.UMVM., 1/89, v. 1, 15 Şubat 1920.

28 Keha, 19. Yüzyılda Düğünlerde Yapılan İsrâf ve Buna Karşı Alınan Tedbirler, s. 1287.

29 "ber muktezâ-yı şer'î-i şerif tezvîc edecek adamdandır kız babası ve müte'alihkatı tarafından taşralarda başlık nâmıyla haylice akçe talep ve ahzı cihetiyle bu madde emr-i te'ehhüle mâni' ve kız kaçırma madde-i memnû'asına vesile olduğundan", bk. BOA, Sadaret Meclis-i Vala Evrakı (A.MKT.MVL.), 25/17, 21 Rebiülahir 1266 (6 Mart 1850).

Vala üyeleri, başlık parasını beyhude masraf olarak görüyor, evlenecek kadına da bir faydasının olmayacağını tespit ediyordu. Böylece durum önce toplumsal fayda açısından analiz edildi, sonrasında hukuken *memnu ve dinen de gayri meşru* olduğuna vurgu yapıldı. Nihayetinde, usulün padişahça tamamen lağvedilmesi, herkesin gücü nispetinde ödeyeceği mihirden başka bir ücret alınmaması yolunda karar çıktı. Sultan Abdülmecid'in de irade-i seniyyesi bu doğrultuda çıkınca, alınan karar her tarafa duyuruldu. Bir süre sonra olumlu dönüşler yapılmaya başladı. Örneğin 27 Mart 1850'de Harput Valisi Mazhar İzzet, kararın kendilerine ulaştığı ve mecliste okutulduğunu ve derhal ilgili yerlere duyurulduğunu, karardan ötürü padişaha hayr duasında bulunulduğunu ifade etti.³⁰ Benzer bir yazı Sayda Valisi Vamık Paşa tarafından gönderildi.³¹ Bunu Kudüs mutasarrıfı İbrahim Ethem takip etti. Alınan kararı, faydalı bir iş olarak tanımlayan mutasarrıf, emrin kendi bölgesinde ilgili yerlere duyurulduğunu bildirdi.³² Yasağın sürdürülmesi ve istikrara dikkat edilmesi yönündeki sadrazam yazısının ilgili memurlara ve beşer onar bütün herkese beyan edildiğini ilettili. Ayrıca mahkeme siciline işlettiğini, *nizâmât-ı seniyye ceride-i mahsûsasına* kaydettirdiğini bildirdi.³³ Ankara valisi de yasakla ilgili karardan memnuniyet duydu ve ikamet ettiği Yozgat'ta derhal duyurduğunu bildirdi. Diğer yerlere de suretlerinin dağıtıldığını söyledi.³⁴ Saruhan Kaymakamı Mehmed Ali Bey ise başlık parasının kız kaçırma hadiselerine sebep olduğu hususuna dikkat çekti.³⁵ Benzer haber Kayseri meclisinden de geldi.³⁶

Hükümet her ne kadar başlık parasını kaldırdı ise de bunun toplumun tamamı tarafından benimsenmesi kolay olmadı. Nitekim yasak kararından on yıl sonrasında, Amasya- Mecidözü kazasında nikâh akdi için başlık parası alındığı haberleri geldi.³⁷ 1861 yılında Kırşehir'den gelen bir haber, orada halen başlık parasının bir mesele olduğunu ortaya koydu. Dersaadet ordu-yı hümayununda nefer olan Kırşehirli Ahmed, eşi vefat edince kayımpederine vermiş olduğu başlık parasını

30 BOA, A.MKTUM., 12/29,13 Cemaziyevvel 1266 (27 Mart 1850).

31 BOA, A.MKTUM., 12/40,26 Cemaziyevvel 1266 (9 Nisan 1850).

32 "bu madde-i hayriye-i şâmiletü'l-menâfi", bk. BOA, A.MKTUM., 12/51,27 Cemaziyevvel 1266 (10 Nisan 1850).

33 BOA, A.MKTUM., 12/51,27 Cemaziyevvel 1266 (10 Nisan 1850).

34 "keyfiyet makarr-ı me'mûrîn-i acizi olan Yozgad kasabası ahalisine i'lân ve işâ'a", bk. BOA, A.MKTUM., 12/47, 27 Cemaziyevvel 1266 (10 Nisan 1850).

35 BOA, A.MKTUM., 12/72,29 Cemaziyevvel 1266 (12 Nisan 1850).

36 BOA, A.MKTUM., 13/21,8 Cemaziyelahir 1266 (21 Nisan 1850).

37 BOA, Meclis-i Vala (MVL.), 596/70, v.12, 15 Recep 1276 (7 Şubat 1860).

geri istedi. Vermeyince mahkeme yolunu tuttu.³⁸ 1886 yılında bu defa Urfa'dan bir başlık parası meselesi haberi ulaştı. Zeliha Hatun'un kocası vefat ettikten bir yıl sonra, kardeşleri kendisine yardım etmediği için mahkemeden izinname alarak, Urfalı Abdullah ile evlenmişti. Ancak bu defa Zeliha'nın kardeşleri, *adettendir* diyerek, yeni damattan başlık parası talep etmiş, vermeyince de nikâhı feshettirmek istemişlerdir.³⁹

Anlaşılan devlet, bu hususta çok kararlı olmasına rağmen, yerleşik kültürden ve gelenekten ötürü başlık parası meselesini tam olarak çözemedi. Öyle ki 1911 yılına gelindiğinde, bu defa yeni bir genelge gönderilmesi ihtiyacı hâsıl oldu. 16 Mart 1911 tarihinde Dâhiliye Nezareti müsteşarı bütün vilayetlere “nisvanın tezvicleri için tedabir ittihazına dair” adıyla bir genelge gönderdi. Müsteşar, daha önce gönderilene atıfta bulunarak, o zamanlar alınan karar tekrar dikkate sundu. Kadınların evlenmeleri için gerek kendileri, gerek velileri ve diğerleri tarafından mihrden ayrı başlık ve diğer meşru olmayan bir şey talep edilmemesi istendiğini ve bu konudaki tebliğin hem mahkemelere hem de vilayet meclislerine gönderilmiş olduğunu tekrar anımsattı. Bu hususa vilayet meclislerinin dikkat göstermelerini istedi. Meşihat makamının da isteği doğrultusunda, her şehrin başlık parasını engelleyecek tedbirleri kendilerini almalarını ve evliliğe ve dolayısıyla çocuk doğumuna engel olan bu durumların kaldırılmasını istedi.⁴⁰ Böylece sorunun çözümünde yerel idareler mesul tutuldu.

5. Köçek ve Çalgıcılar Üzerinden Müdahale ya da Düzenleme

Köçekler ve çengiler, Osmanlı saray düğünlerinin de önemli unsurları arasında yer alırdı. Çengi, müzik eşliğinde dans eden genç kadınlara verilen isimdi. Köçek ise, müzik eşliğinde dans eden, kadın kıyafeti giyerek gösteri yapan erkeklerdi. Saçları uzun olan köçekler, sırma işlemeli bir fistan giyerlerdi. Saçlarına toka takarlar, süslü ipek kumaşla altın suyuna batırılmış kemer takarlardı.⁴¹

38 “zevcesi müteveffıye olup kayınpederi Hacı Mehmed'in başlık nâmiyle kendüsünden almış olduğu”, bk. BOA, A.MKT.U.M., 521/44, 27 Cemaziyelevvel 1278 (30 Kasım 1861).

39 “Urfalı Abdullah nâm kimesneye akd-ı nikâh olunarak bunun hânesinde ikâmet etmekte iken oraca ‘âdet olduğu üzere biraderleri merkûmlar başlık nâmiyle birçok akçe verilmemesinden nâşi fesh-i nikâh”, bk. BOA, Dahiliye Mektubi Kalemî Evrakı (DH.MKT), 1350 /90, 13 Ramazan 1303 (15 Haziran 1886).

40 “bu sûretle emr-i ehemmi-i tenâsülün işkilât-ı vâkı'adan tahlis ve iktisâdî fevâid-i azîmeyi istihsâl elzem”, bk. BOA, Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUİ.), 142/45, 3 Mart 1327 (16 Mart 1911).

41 Mehmet Arslan, *Türk Edebiyatında Manzum Sürnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, s. 268-269.

II. Abdülhamid devrinde diğer yörelerde rastlanılmamakla birlikte Rumeli bölgesinde düşünlere çalgı çaldırabilmek önceden ilgili makamlardan alınacak izne bağlanmıştır. Bunun için düşün sahipleri belediyeye müracaat edebilmek için muhtardan ilmühaber alırlardı. Burada örneğin, “sakini bulunduğunuz dervişan mahallesinden Yaşar bin Yahya’nın velime cemiyetinde bir akşam harem daire-sinde çalgı çalmak üzere ruhsat tezkeresinin belediye dairesinden verilmesi için iş bu şahadetname tanzim edilerek takdim kılındı” şeklinde hazırlanırdı.⁴² Ardından şahıs, belediyeye başvururdu. Mesela İbn-i Şahn Mahallesi halkından Hafız Ahmed Efendi velime cemiyeti için köçek taifesinden minas şirketinin getirilmesi için ruhsat istemiş ve Üsküp belediyesi ruhsat vermiştir.⁴³ Belediye bazen teyit etmek için muhtar ilmühaberi de isteyebilirdi. Mesela Pazarbaşı Mahallesinden Ali’nin velime cemiyetinde, çalgı çalınarak oyunlar oynanacağına dair muhtarlık ilmüha-beri vermiştir.⁴⁴ Ancak yine aynı padişah döneminde 1889’da Kâğıthane’de düşün için iki takım çalgı getirilmesi yasaklanmıştır.⁴⁵

Çalgıcı meselesi ülkenin her tarafında aynı şekilde değildi. Müslüman ve Hıristiyanların birlikte yaşadığı Kudüs’te bundan mütevellit çeşitli sorunlar çıktı. Hatta İngiliz konsolosuna bile olaya müdahil olarak çeşitli önerilerde bulundu. Konsolosun başkente gönderdiği yazıdan anlaşıldığına göre, bölgede hem Müslümanlar hem Hıristiyanların düşünlerinde çalgıcılar gelmekteydi. Ancak Gazze’deki bazı Müslüman halk, bu çalgıcı adetinin sadece Müslümanlar arasında olması gerektiğini düşünüyor ve Hıristiyanların da aynı şekilde çalgıcılar eşliğinde şenlikler yapmalarına tahammül edilemeyeceğini söyleyerek eylem yapmışlardır. Şehirde kargaşa çıkmış ve bunun üzerine Osmanlı hükümeti “mezkrû âdetin ne Müslüman ve ne de Hıristiyanlar tarafından icra olunmamasını amir Dersaadet’ten Kudüs mutasarrıfına bir emir” göndermiştir. Bu esnada şehirde bir Kıpti’nin evliliğinde yapılan şenlik, kavaslar tarafından yasaklanmıştır.⁴⁶ Konsolos, bu bilgilerin ardından sorunun çözümünü istemişti. Konsolosun bilgilendirmesi ve talebi başkentte değerlendirilmiş ve Kudüs mutasarrıfına gönderilen bir yazıyla, Osmanlı tebaasının her birinin eşit statüde olduğu hatırlatılmış, Hıristiyan düşünlerinde şenlik ade-

42 BOA, Yabancı Arşivler Makedonya Arşivi (YB.021), 91/54, 27 Şubat 1307.

43 BOA, YB.021, 89/151, 28 Teşrinisani 1306.

44 BOA, YB.021, 89/165, 10 Kânunusani 1306.

45 “çalgı ile ahâlinin ictimâ’a da’veti dahi nazar-ı dikkatte tutulacak ahvâlden olup keyfiyetin men’ine â’id tedâbir ve teşebbüsâtın icrâsı”, bk. BOA, DH.MKT., 1649/55, v.1, 7 Ağustos 1305 (19 Ağustos 1889).

46 BOA, HR.MKT., 268/18, v.2, 1 Cemaziyelevvel 1275 (7 Aralık 1858).

tinin sebepsiz yere yasaklanmasının uygun olmadığı ve meselenin etraflıca tetkik edilmesini istemiştir.⁴⁷ Buradan anlaşıldığı kadarıyla devlet, toplumsal barışın inşası ve sürdürülmesi için yerel gelenekleri dikkate almış ve ülkenin tamamında tek bir uygulama yapmamıştır.

Diğer yandan Balkanlarda Üsküp yöresinde düğünlere gidecek çalgıcılar için bir tür izin kâğıdı düzenlemesi yapıldı. Çalgıcılar, *çalgıya mahsus ilmühaber koçanları* adı verilen matbu evrakları doldurarak düğüne gitmek zorundalardı. Bu evraklarda nev-i çalgı, çalgıcının ismi, mahalle ismi, düğüncünün isim ve şöhreti yazılarının karşılığı doldurulurdu.⁴⁸ Çalgı türlerinde def, keman, davul vs. bulunurdu.

6. Düğünlerde At Yarışları Meselesi Üzerinden Müdahale

Düğünlere bir diğer müdahale at yarışları esnasında yapılan bazı uygulamalar üzerinden yapıldı. Düzce'nin Bıkkıderesi köyünde 1904 yılı Mayıs ayında bir düğünde at yarışı düzenleneceği, pek çok davetlinin katılacağı, yarışı kazananlara ise cariyeye ve köle verileceği ihbar edilmiştir. Devlet, bu tür yarışları yasaklayıcı girişimde bulunmamıştır. Ancak yarışın ödülü olarak cariyeye ve köle verileceği iddiası, insan haklarına ve medeniye aykırı bulunmuştur. Ayrıca üsera (esirler) ticaretinin yasak olduğu hatırlatılmıştır. Bu tür yarışmaların, erbaba-ı fesat tarafından da düzenlenmiş olabileceği ve bu nedenle uygun görülemeyeceği bildirilmişti.⁴⁹ Uygulama yasaklandığı halde, daha sonra gelen ihbara göre söz konusu düğünde at yarışı yapılmış ve yarışta birinci gelen kişiye bir Arap cariyeye verilmiştir. Bunun üzerine meselenin derhâl soruşturulmasına karar verilmiştir.⁵⁰

7. Güvenlik Problemleri ve Silah Kullanımı Meselesi Üzerinden Müdahale

Türk düğün geleneğinin en önemli sembolik unsurlarından biri, şüphesiz silah kullanımıdır. Oluşan geleneğe göre davetliler düğün yemeğine geldiklerinde tüfek ve piştovar atarlardı. Ancak geçmişten günümüze bu silah kullanımı, istenmeyen hadi-

47 “düğünlerde şenlik âdeti bilâ-sebebe men’ edilmiş ise o dahi münâsib olmayacağından bi’l-etrâf tetkik”, bk. BOA, HR.MKT., 268/18, v. 1, 1 Cemaziyevvel 1275 (7 Aralık 1858).

48 BOA, YB.021, 102/73, v. 1, 27 Mayıs 1311 (8 Haziran 1895).

49 “kazananlara mükâfatan cariyeye ve köle verilmesi, hilâf-ı insâniyet ve medeniyet ve üserâ ticâreti ise memnu’ bir keyfiyet olarak... her yüzden rehin-i cevâz olamayacağı der-kâr olan şu tertibât ve ictimâ’âtın seri’ân men’i”, bk. BOA, İrade Hususi (İ.HUS.), 117/2, 1 Rebiyülevvel 1322 (16 Mayıs 1904).

50 BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.), 328/55, 9 Mayıs 1320 (22 Mayıs 1904).

selere yol açmakta ve nice canlar yok olmaktadır. Sultan Abdülmecid döneminde yine bu tür silah kazaları olunca, düğünlerde silah kullanımının yasaklanması meselesi gündeme geldi. Esasen sürecin başlangıcı, Şumnu kazasına bağlı Nevasil köyünde yaşanan elim bir olaya dayanır. Köy sakinlerinden Ahmed'in düğün yemeği sırasında Berber İbrahim isimli bir başka sakin, düğün esnasında piştov silahından atış yaptığı sırada seken kurşunlar, aynı köylü Şaban'ı hayattan koparmıştı. Katil ile maktul arasında öncesine dayanan herhangi bir düşmanlık olmadığı, köyün imam ve ileri gelenleri tarafından teyit edilmişti. Olay tamamen dikkatsizliğe bağlı bir kaza eseri idi. Katile gerekli ceza verildi. Ancak bu vaka, eskilerin tecrübeleriyle bir musibet bin nasihatten evla olur misali, düğünlerde bundan böyle silah kullanımının yasaklanmasını gündeme getirdi. İlgili yazışmalarda “cemiyetlerde tüfenk ve piştov endahtıyla icra-yı şenlik olunması adet ise de” denilerek, yerleşen geleceğe vurgu yapılmıştır. Ancak silah kullanımı meselesi, Meclis-i Vala gündemine geldiğinde, *madde-yi mehleke* (tehlikeli madde) olarak tanımlandı. Birçok mazlumun vefatına sebep olduğundan, bundan böyle cemiyetlerde-düğünlerde- bu gibi tüfek ve piştov atılması hususunun külliyen yasaklanması kararlaştırıldı. Lakin, düğünlerde silah atışı yapmanın yerleşmiş bir gelenek olması hasebiyle, bunun bütünüyle yasaklanmasının mümkün olamayacağı da ifade edildi. Yasaklamak yerine, silah kullanılmamasının kuvvetlice tembih edilmesinin daha iyi olacağı önerisi getirildi. Uyarıya rağmen kullanım olduğunda; altı ay pranga cezası verilmesi, herhangi bir ölüme neden olunması halinde, ceza kanununun ilgili katl maddesinin işletilmesi ilkesi esasa bağlandı. Sorunun bu şekilde çözümüne dair alınan kararın, her yerde duyurulması ve Takvim-i Vekayi'de ilan edilmesi kararlaştırıldı. Sultan Abdülmecid'de bu kararı aynen onayladı.⁵¹

Alınan karar, Takvim-i Vekayi'den hemen duyuruldu.⁵² Arz tezkiresinde, *ekiden tembih (sıka tembih)* şeklinde yer alan uyarı kısmı, gazetede tamamen “men” yani yasak biçiminde yer aldı. Böylece düğünlerde ateşli silah kullanmak 14 Aralık

51 BOA, İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.), 46/870, v.8. 7 Zilkade 1258 (10 Aralık 1842).

52 “...fakat cem'iyetlerde tüfenk ve piştov endahtıyla icrâ-yı şenlik olunması adet hükmüne girmek ve bu madde tehlikeli şey bulunmak hasebiyle fimâ ba'd öyle cem'iyet mahallerde kurşunlu tüfenk endâht olunmasının men'iyile yine endâht eder olur ise altı ay müddetle prangaya vaz' olunarak te'dib kılınması ve eğer telef-i nefs vuku' bulur ise ol-halde katl hakkında olan cezânın icrâ olunması Meclis-i Vâlâ-yı ahkâm-ı adliyede tezekkür ve tensib olunmuş ve ol-bâbda müte'allık buyrulan emr u irâde-i mu'adelet ifâde-i cenâb-ı padişâhi mücebince keyfiyet lâzım gelen mahallere beyân ve iş'ar kılınmış olmağla men'üyet-i mezkûre mütecâsir olanlar hakkında icrâ olunacak sûret-i cezâiye cümlelerin ma'lûmu olmak için bu mahalle dahi tab' ve temsil ile ilan olunmuştur”, bk. *Takvim-i Vekayi*, S. 251, 14 Safer 1259 (16 Mart 1843).

1842’de alman kararlar ve Takvimi Vekayi’de yayımlandığı 16 Mart 1843’ten itibaren yasaklanmış oldu. Ancak yerleşen geleneğin bir anda değişmesi imkânsızdı. Belge takibinden, yasağa çok fazla uyulmadığı, ileriki yıllarda bu tür şikâyetlerin artarak devam ettiği anlaşılıyor. Öyle ki, yasağın üzerinden daha bir sene geçmeden Ayvacık kazasındaki bir düğünde atılan silahtan bir kişinin öldüğü haberi vesikalara yansımıştı.⁵³ Ateşli silahlar öncesinde, aynı fonksiyonu icra eden, metal kaynağı bir olan kılıç ve demire dolayısıyla silaha yüklenen toplumsal, geleneksel ve dinsel anlamlar⁵⁴ mezkûr yasağın uygulanamamasının önemli sebeplerindendi.

1850 senesinde Çanakkale Biga Sancağının Ezine kasabasında yine düğün yemeğinde tabanca ile adam öldürme hadisesi yaşandı.⁵⁵ Cari hukuka göre katil cezalandırıldı. Ancak bu olay sonrasında sadaret makamı bir yazı göndererek, daha önce düğünlerde silah kullanımın yasaklanmasına yönelik alınan kararın tekrar gerekli bütün yerlere iletilmesini istedi.⁵⁶ Yasak kararı, Takvim-i Vekayi’nin 18 Ekim 1850 nüshasında ilan edildi.⁵⁷ Bunun üzerine ülkenin dört bir yanından bildirimler geldi. Biga Mutasarrıfı Hasan Hüsnü Bey, 25 gün sonra verdiği cevapta sancaklarında söz konusu yasaklara riayet edildiğini iletti.⁵⁸ Aynı tarihlerde pek çok kaza yöneticisi kendi şehirlerinde söz konusu yasağın duyurulduğu ve kural-lara uyulduğunu İstanbul’a bildirmeye başladı. Mesela Sinop kaymakamı Ömer Tufan Bey, herhangi bir şekilde ihlale izin verilmeyeceğini ifade etti.⁵⁹ Rumeli Eyaleti mutasarrıfı Mehmed Hurşid, idaresi altındaki bütün memurlara konuyla

53 “yarımlı karyesinde vukû’ bulan velimede tüfenkler endâht olduğundan karye-i mezbûre sâkinlerinden Halil oğlu Ali nâm kimesnin endâht eylediği piştov kurşunu Külahlı karyeli Mehmed nâm kimesnenin başına isâbetle merkûm müte’essiren fevt olmuş”, bk. BOA, Cevdet Adliye (C.ADL.), 13/846, 18 Cemaziyevvel 1260 (5 Haziran 1844).

54 Bayram Sevinç, “Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektğinde Kılıç İmgesi”, *Turkish Studies*, C 8, S. 6, 2013, s.619-639.

55 “merkum mahir ‘urûs cem’iyyetinde nehâren endâht eylediği tabancasının kurşunu maktûl merkûma hataen isâbet ederek mute’essiren vefât eylediği...”, bk. BOA, Sadaret Meclis-i Vala Evrakı (A. MKT.MVL.), 23/45, 1 Rebiyülevvel 1266 (15 Ocak 1850).

56 “bu cihetle katli-nefs vukû’ bulmakta olduğundan fîmâ ba’d taşralarda vukû’ bulan cemî’yetlerde öyle kurşunlu tüfenk ve piştov endâht ettirilmemesi husûsunun lâzım gelenlere bildirilmesi...”, bk. BOA, A.MKT.MVL., 23/45, 1 Rebiyülevvel 1266 (15 Ocak 1850).

57 Emine Gümüşsoy, “Sevinci Acıya Dönüştürmek: Osmanlı Düğünlerinde Yaşanan Asayiş Problemleri”, *Arşiv Ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin’e Armağan*, ed. Turgut Subaşı, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Sakarya 2016, s. 152.

58 BOA, A.MKTUM., 8/15, 26 Rebiyülevvel 1266 (9 Şubat 1850).

59 BOA, A.MKTUM., 14/66, 25 Cemaziyelahir 1266 (9 Mayıs 1850).

İlgili padişah emrinin duyurulduğunu, bunun hilafına bir olay yaşanmamasına azami dikkat edileceğini ilettiler.⁶⁰ Silistre Valisi Mehmed Said de benzer ifadelerde bulundu.⁶¹ Niğde idare meclisi toplantı yapıp, yasak emrini bütün kaza merkezlerine gönderdiler. Daha öncede vukuat meydana gelmemesi için azami dikkat ettiklerini ve bundan böyle de aynı şekilde riayet edeceklerini bildirdiler.⁶² Girit Müşiri Mustafa Naili Paşa da gönderdiği bir yazıyla söz konusu emrin Girit'te de ilan edildiğini bildirdi.⁶³ Emrin Bağdat'a ulaştığı ve orada hem yazılı hem de sözlü olarak ilan edildiği bilgisini ise Bağdat Valisi Abdülkerim Nadir Paşa bildirmişti.⁶⁴ Vilayetlerden silah yasaklarının uygulanması için gösterdikleri çaba haberleri gelirken, öte yandan aynı tarihlerde Maraş'ta bir düğüne esnasında yine kazaen serseri kurşunla bir kişinin hayatını kaybettiği haberi de geliyordu.⁶⁵

Silah kullanımı yasağı, çok istenilmesine rağmen tam manasıyla uygulanamamıştır. 1888 yılında Hacı Fehim imzasıyla Babıali'ye gönderilen bir raporda, diğer bazı hususlarla birlikte düğünlerde silah atışının bazı yerlerde devam ettiği söylenmiş ve hükümet bunun üzerine bütün vilayetlere kanun hükümleri ve eski tebligatları tekrar hatırlatarak yasağın uygulanmasına dikkat edilmesini istemiştir.⁶⁶ Yine sonuç alınmamış olmalı ki, bu defa 1892 senesinde bütün vilayetlere tekrar aynı yasakla ilgili bir yazı daha gönderilmiştir. Hiçbir faydası olmayan bu gibi silah kullanımı âdetinin sürdürülmesinin asla uygun görülmeceği ifade edilerek, *bir daha vukuuna meydan verilmemesine mütemadiyen itina gösterilmesi* emredilmiş ve bunu engelleme görevinin mahalli idarecilerin esas vazifesi olduğu hatırlatılmıştır.⁶⁷

Hükümetin müteaddit defalar gönderdiği tebliğlere rağmen silah kullanımının önüne bir türlü geçilemedi. Ülkenin muhtelif yerlerinde pek çok insan, serseri kurşunlar nedeniyle hayatını kaybetti. Osmanlı Arşivinde bunun örnekleri oldukça

60 BOA, A.MKT.UM., 14/79, 26 Cemaziyelahir 1266 (9 Mayıs 1850).

61 "ba'dezin memnû'iyet-i mezkûrenin hilâf-ı hâl ve hareket vukû'â gelmemesi emrinde takayyüdât-ı dâ'ime ifâ olup", bk. BOA, A.MKT.UM., 14/ 84, 27 Cemaziyelahir 1266 (10 Mayıs 1850).

62 BOA, A.MKT.UM., 9/40, 15 Rebiyülahir 1266 (28 Şubat 1850).

63 BOA, A.MKT.UM., 9/53, 15 Rebiyülahir 1266 (28 Şubat 1850).

64 BOA, A.MKT.UM., 14/60, 25 Rebiyülahir 1266 (10 Mart 1850).

65 BOA, A.MKT.MVL., 44/82, 27 Şevval 1267 (25 Ağustos 1851).

66 BOA, DH.MKT., 1520/ 106, v. 1, 1 Zilkade 1305 (10 Temmuz 1888).

67 "bu gibi şeylerin vukû'una meydan verilmemesine mütemâdiyen itinâ ve dikkat olunması hükümât-ı mahalliyyeye â'id vezâiften bulunduğundan.", bk. BOA, DH.MKT.2025/ 87, 8 Cemaziyevvel 1310 (28 Kasım 1892); BOA, DH.MKT., 2029/67, 18 Cemaziyevvel 1310 (8 Aralık 1892).

fazladır. Mesela Prizren'in Sanibofça köyünde 1904 yılı Temmuz ayında tarlada arpa biçen bir kadın, düğünde atılan bir serseri kurşunda hayatını kaybetti.⁶⁸ Aynı yıl Rumeli'de Langaza'da Sosa köyünde yine düğün esnasında adam yaralama olayı yaşanmış ve zanlı firar etmişti.⁶⁹ Yine aynı bölgede Praşova'da Laparomençe köyünde İstefan'ın evinde yapılan düğünde misafirler yemekte iken birileri tarafından silah atılmış ve bu serseri kurşundan bir kişi kulağından ve başından diğer bir kişi kolundan ve bir başkası da sağ elinin parmaklarından yaralanmıştır.⁷⁰ Bazen bu tür hadiselere kamu görevlileri, hatta eğitimciler de karışabiliyordu. Mesela 1890'da Erzincan'a bir buçuk saat mesafede Ermenilerin meskun olduğu bir köyde, gelin getiren düğüncüler yoldan geçerken, Ermeni İnas Mektebi öğretmenlerinden biri, at üzerindeyken koynundan revolveri çıkararak rast gele ateş açmış ve kurşunlar kendi halasına isabet etmiştir. Kadın olay yerinde ölmüştür. Derhâl soruşturma başlatılmış ve kadınların yörede bu tür silah kullanması geleneğinin olmadığı hatırlatılarak, hadisenin politik bir amacının bulunup bulunmadığı araştırılmıştır. Daha sonra sıradan bir (vukuat-ı adiyeye) kaza olduğu anlaşılmıştır.⁷¹

Bazı dönemlerde bu tür düğün kazalarına bizzat zaptiyelerin de karıştığı olurdu. Mesela Petriç kazasına bağlı Çaparo köyünde müfreze zabiti nizamiye dördüncü alayın dördüncü tabur mülazım-ı sanisi Osman Efendi, davet edildiği düğünde kazaen bir kadının yaralanmasına ve ardından ölümüne sebep olmuştur. Olayın atılan kurşundan kaynaklanıp kaynaklanmadığını tespit için heyet gönderilmiş ve doktorlar *feth-i meyyit* ederek yani bir nevi otopsi yaparak muayene ettiklerinde, ölümün silahlı yaralanma nedeniyle olduğunu tespit etmişlerdir.⁷² Bazı şehirlerde kurulan düğün cemiyetini çeşitli sebeplerle bozmak isteyenlerin de silah kullandığına rastlanılmıştır.⁷³ Bazen de silah kazası, insanların yakın akrabalarının yaralanması veya ölümüne sebep olmuştur. Örneğin Menteşli köyünde düğün bitiminde gelin, damadın evine götürüldüğü sırada, yöredeki gelenek üzere damat

68 BOA, Teftişat-ı Rumeli Kosova Evrakı (TFR.I.KV), 67/6602, 8 Cemaziyevvel 1322 (21 Temmuz 1904).

69 BOA, Teftişat-ı Rumeli Selanik Evrakı (TFR.I.SL.), 60/5986, 23 Şevval 1322 (31 Aralık 1904).

70 BOA, TFR.I.KV, 129/12812, 12 Rebiyülahir 1324 (5 Haziran 1906).

71 BOA, DH.ŞFR, 151/120, 29 Şaban 1307 (20 Nisan 1890).

72 "Osman Efendi'nin med'üvan misâfir bulunduğu bir cem'iyette kazâen cerh etmiş olduğu arz olunan kadının bu kere vefât ettiği", bk. BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK. ASK.), 191/45, v.2, 10 Zilkade 1320 (8 Şubat 1903).

73 BOA, Teftişat-ı Rumeli Yanya Evrakı (TFR.I.YN.), 12/1112, v.2, 28 Cemaziyelahir 1325 (8 Ağustos 1907).

Bayezid Kerim tarafından atılan bir el silahtan çıkan kurşun, evin avlusunda oturan kayınvalidesini yaralamıştır. Bunun üzerine damat, düğün günü yakalanarak adliyeye sevk edilmiştir.⁷⁴

8. Toplumsal Olaylara Kaynaklık Endişesi ve Düğünlere Müdahale

Osmanlı toplumunda halk düğünlerinde sadece silah kullanımı ve kavgalara rastlanmazdı. Aynı zamanda düğünler, çeşitli toplumsal eylemlerin de buluşma mekânı olabilmekteydi. Özellikle iç siyasi kavgaların yaşandığı dönemlerde düğün yerleri, eylemcilerin iştahını kabartırdı. Hükümet, böyle durumlarda teyakkuzda olur ve gerekli tedbirleri almaya çalışırdı. Hatta bazı dönemlerde denetimi sıkılaştırdığından yanlış anlaşılmalara da sebep olurdu. Örneğin Maraş'ta ikamet eden Amerikalı bir misyonerin Sivas'taki Amerikan konsolosuna çektiği *düğünde hazır olunuz* ibareli telgraf, hükümeti derhal harekete geçirmişti.⁷⁵ Halep Valisi Mecid Bey, durumu içişlerine bildirmiş ve Sivas'ta şahsın dostlarından birinden gizlice durumun öğrenilmesini talep etmiştir. Sivas Valiliği yaptığı araştırmada herhangi bir sakıncalı durumun olmadığını tespit etmiş, konsolosun telgrafla düğüne davet edildiği anlaşılmıştır.⁷⁶ Benzer durum, düğün davetiyelerinde de yaşanabiliyordu. 1903'te komisyoncu Melhas tarafından Mersin'e gönderilmek üzere gümrüğe getirilen yüz kilo kadar Ermenice ibareli matbu ve yaldızlı davetiyeler sakıncalı bulundu. Davetiyenin üst kısmında, salıncakta bir çocuk ile yanı başında haç işareti ve ortasında bir armayı andırır iki taraflı çocuk resimleri yer alıyordu. Gümrük memurları, bunların ne tür davetiye olduğu ve işaretlerin ne anlama geldiğini anlayamadıklarından girişine izin vermedi.⁷⁷

Benzer biçimde Bulgar komiteleri, ahaliyi silahlandırıp bazı düğünleri fırsata çevirerek nümâyiş yapıyorlardı. Mesela 1903 yılında Rodora köyünde silahlı kişiler düğün vesilesiyle toplanıp silah atmışlardı.⁷⁸ Anadolu'da Ermeni olaylarının baş gösterdiği tarihlerde, eylem potansiyelli hareketler ve bu bağlamda yaşanan

74 BOA, Teftişat-ı Rumeli Manastır Evrakı (TFR.I.MN.), 147/ 14605, 16 Şevval 1325 (22 Kasım 1907).

75 BOA, DH.ŞFR, 326/103, 13Nisan 1320 (26 Nisan 1904).

76 BOA, Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelât ve Islahat Komisyonu Evrakı Muamelat (DH. TMIK.M.), 170/27, v.4, 15 Mayıs 1320 (28 Mayıs 1904).

77 BOA, DH.MKT., 776/21, v.1, 19 Ramazan 1321 (9 Aralık 1903).

78 "Rodara karyesinde geçen hafta berdan tüfenkiyle müsellaah bir hayli Bulgar, düğün vesilesiyle toplamp silâh endâhtuyla ba'de nümâyişde bulundukları", bk. BOA, TFR.I.KV., 9/864, v. 3, 24 Şubat 1903.

küçük bir hareketlilik, güvenlik kuvvetlerinin dikkatinden kaçmazdı. 1891 yılı Şubat ayında Muş'un Vartinis köyünde Ermeni muhtarların bir yerde toplandıkları ihbarı, böyle bir teyakkuzu celp etti. Ancak valilik tarafından yapılan tetkikatta muhtarların aslında bir düğüne gitmek için bir araya geldikleri anlaşıldı.⁷⁹ Muş'ta durum bu şekilde cereyan ederken İzmit'te başka türlü bir hadiseye yol açtı. Hınçak komitesi üyeleri, Ermeni olaylarının şiddetle yaşandığı yıllarda İzmit'te düğünleri bahane ederek geceleri silah atıyorlardı.⁸⁰

Kaos ve kargaşa endişesi, bazı dönemlerde insanların eğlence haklarının kısıtlanması yönünde kararlar alınmasına da sebep olabiliyordu. Bu tür kararlarda düğün sahibinin etnik ya da dini kökenine bakılmazdı. Siyasi eylem ihtimali esas konuydu. Örneğin Mayıs 1902'de Biga eşrafından Hacı Mustafa Bey'in oğlu Hilmi Bey, düğün yemeğine birkaç bin kişiyi davet ettiğinde, bu kadar kalabalık davetli uygun bulunmadı. Güvenlik birimlerinin kalabalığın gelişini engellemesi istendi.⁸¹

Osmanlı'nın Balkan coğrafyasında da düğünlerde bu türden hadiselere rastlanabilmekteydi. 1878 Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti'ne bağlılığı iyice zayıflayan Bulgaristan'da komiteler tarafından olaylar çıkarılmaktaydı. Bazı şehirlerde Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında düğünlerde kargaşa çıkıyordu. Mesela Filibe'de Ropçoz kazasına bağlı Temürcük köyünde 20-30 kişilik bir Müslüman grup Pavlosfa köyüne düğün alayı olarak giderken, köy adetleri gereği bayraklarıyla hareket etmişlerdir. Ancak güzergâh üzerindeki bir başka köy olan Foyna'dan geçerken bir jandarma çavuşu, bu bayrağı muharebe bayrağı zannederek harekete geçmiş ve bayrağı taşıyıcısından zorla almıştır. Bunun üzerine kargaşa büyümüş ve halk mezkur bayrağın iadesini talep etmiştir. Bayrağın harp bayrağı olmadığı, üzerinde Kuran'dan bazı ayetlerin yazılı olduğu, kadimden beri bunun düğünlerde taşındığı ifade edilmiştir. İlgili birimler kısa sürede verileceğini söylemiş ise de bayrak, sahiplerine iade edilmemiştir. Daha sonra, asker bayrağı denilerek Sofya'ya gönderilmiştir.⁸² Nihayetinde Filibe Mutasarrıflığı, bayrağın Müslüman-

79 "İctimâ' eden Ermeni muhtârlarının bir düğün için tecemmü' eylemiş oldukları", bk. BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS), 244/12, v.1, 5 Recep 1308 (14 Şubat 1891).

80 "İzmid sancağındaki Bağçeçikde on altı on yedi günden beri zokaklarda hınçak komitesine dâir bazı evrâk parçaları görülmekte ve düğün bahanesiyle geceleri mahalle aralarında Ermeniler tarafından tâ-be sabah silâh endâht edilmekte olduğu", bk. BOA, DH. TMIK.M., 62/56, v. 1, 3 Recep 1316 (17 Kasım 1898).

81 BOA, DH.MKT., 507/60, v.1, 11 Safer 1320 (20 Mayıs 1902).

82 BOA, Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.04), 702/66, v. 3, 16 Mayıs 1317 (29 Mayıs 1901).

lar tarafından kullanılması durumunda, Hristiyanların galeyana geldikleri ve bu nedenle iadesinin mümkün olmadığı kararını vermiştir. Bunun üzerine komiserlik, bunun eskiden beri kullanıla geldiğine vurgu yapmış, jandarmanın yaptığıının İslam hukukuna tecavüz olduğu söylemiş ancak sonuç değişmemiştir.⁸³ Böylece sair zamanda sorun teşkil etmeyen düğüncü bayrağı, kargaşa dönemlerinde siyasi simge olarak algılanmış ve düğünler bunun zeminini oluşturmuştur.

1906 yılında yine Rumeli vilayetinde Koçana'nın Viçine köyüne gelin almaya giden düğüncüler, dönüşlerinde yolda Bulgar elbiseli silahlı üç kişi tarafından yolları kesilmiş ve çıkan çatışmada düğüncülerden bir kişiyi yaralamışlardır.⁸⁴ Harbiye Nezareti tarafından Sofya elçiliğine 1911 yılında gönderilen yazıda, Bulgaristan tarafında ve sınır boylarında bulunan Bulgar köylerinin düğünlerinde silah atılmasının, sınırın beri tarafındaki Türk köylerinde çoğunlukla yanlış anlaşıldığı ve endişeye sevk ettiği tespit edildi. Bu gibi durumlara meydan verilmemesi istendi. Bundan böyle silah atılmadan önce Osmanlı karakollarına haber verilmesi istendi.⁸⁵

Bazen düğünler planlı suikastlar için araç olarak kullanılıyordu. Örneğin Rume-
li'de bir köy düğününde Arnavut elbiseli üç kişi, silahlarıyla birlikte katılmış ve köy
sakinlerinden bir kişiyi katlederek kaçmışlardır.⁸⁶ Kolaşın civarında bir köye dü-
ğüne gitmekte olan bir takım Müslüman ahaliye Karadağlılar pusu kurmuşlardır.
Açtıkları şiddetli ateş sonrası, iki üç saat içerisinde düğüncülerin tamamını katlet-
mişlerdir. Olayın araştırılması ve sükûnetin sağlanması için asker sevk edilmiştir.⁸⁷

Bazı düğünlerde güvenliği sağlamakla mükellef birimlerin dikkatsizliği de çeşitli
vakalara sebep olabilmekteydi. Örneğin Rumeli Vilayeti Naslıç kazasının Vaypış
köyündeki düğüne davetli olan nişancı taburundan beş asker ve reji kolcuları otu-
rurken kolculardan biri, sarhoşluğun tesiriyle tüfeğini kontrol edememiş ve ateş al-
mıştır. Çıkan mermi, oradaki bir askere isabet etmiş ve asker şehit olmuştur.⁸⁸ 1860
yılında Konya Sancağında Gaferyad kazasına bağlı Masdad köyünde düğünde
yine bir kişi silah atılması nedeniyle hayatını kaybetmiştir.⁸⁹ Bazen silah kullanan

83 BOA, HR.SFR.04, 702/66, v.6, 27 Mayıs 1317 (9 Haziran 1901).

84 BOA, TFR.I.KV., 143/14276, 26 Şaban 1324 (15 Ekim 1906).

85 BOA, HR.SFR.04, 416/16, v.2, 2 Mart 1911.

86 BOA, TFR.I.KV., 94/9359, 12 Haziran 1321 (25 Haziran 1905).

87 BOA, Y.MTV., 60/58, v.1, 9 Şaban 1309 (9 Mart 1892).

88 BOA, TFR.I.MN., 83/ 8272, 24 Zilkade 1322 (30 Ocak 1905).

89 BOA, A.MKT.MVL., 126/56, 10 Cemaziyelahir 1277 (24 Aralık 1860).

kişiler bizzat kendilerini de yaralayabilmektelerdi. Mesela, 1908 senesinde Rumeli vilayetinde Dirjilve köyünde Latif oğlu Adem'in düğün yemeğinde silah atan Aziz oğlu Fettah kazaen kendi sol ayağından yaralamıştır.⁹⁰ Bu örnek vakalardan da anlaşılacağı üzere devletin yasaklamasına rağmen, düğünlerde silah kullanımının önüne tam olarak geçilememiştir. Bunun birçok sebebi olduğu düşünülmektedir.

Sonuç

Bu tebliğ metninde, Osmanlı halk düğünlerine yönelik yapılan düzenlemeler konusu ele alındı. Tespit edilen sonuçları şu şekilde değerlendirmek mümkündür. Osmanlı toplumunda devlet, yüce bir nesne olarak görülürdü. Halk edebiyatına “en muteber şey” şeklinde yansıyan olgu, resmi belgelerde *devlet-i aliyye (yüce devlet)* olarak kullanılırdı. Her ikisi de anlam bakımından örtüşürdü. Devlet, her alanda toplumsal normların düzenleyicisi sıfatına haizdi. Bu bağlamda halk düğünlerinde aksayan yönleri tespit edip sorunları çözmek için harekete geçilmesi olağandı. Bunu yaparken, genel ahlak, toplumsal fayda ve asayiş iktal ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur. Problemlerin giderilmesinde bazen nasihat ve tavsiye metodu uygulanmış bazen de meşru yaptırım enstrümanları devreye sokulmuştur. Bazı bölgelerde Ahmed Cevdet Paşa uygulamasında olduğu gibi vergilerin artırılması yoluyla arzu edilen neticenin alınmasına çalışılmıştır. Öte yandan düğünlerde silah kullanımı ve buna bağlı ölüm ya da yaralanma hadiselerinin önüne geçebilmek için daha sert bir metot tercih edilmiş, devletin meşru şiddet kullanımı hakkına istinaden olay mahalline zaptiye kuvvetleri gönderilmiştir.

Devletin düğünlere yönelik düzenleyici müdahalesinde, kadim gelenekten icat edilmiş yeni geleneğe geçiş örneklerine rastlanılmıştır. Görücü usulüyle evlilikten, tanışarak ve isteyerek evlilik usulüne geçiş bu bağlamda önemlidir. Geleneğin teşekkülünde Ahmed Cevdet Paşa gibi aydın ve devlet adamları mühim rol oynamışlardır. Paşa'nın kendi ifadesiyle *âdet-i nâs* yani halkın âdeti, töresi ancak kendi yaptığı gibi *fevkalade teşebbüsle* değiştirilip dönüştürülmüştür.

Başlık parası ve tekellüfat, yani gösterişli harcamaların kaldırılmasında, gelir dağılımı bakımından dezavantajlı durumda olan toplumsal kesimlerin taleplerine cevap verilmiştir. Bu yönüyle hem israfın önüne geçilmek istenmiş hem de azalan evlilik kurumunun yeniden rutin seyrine dönmesi ve neslin devamının sağlanması hedeflenmiştir. Son verilmeye çalışılan başlık ve tekellüfat meselesi, yönetici sınıflarca *abes bir şey* olarak tanımlanmıştır. Hukuken ve dinen de meşru olmadığı hu-

90 BOA, TFR.I.KV., 197/19686, 4 Mayıs 1324 (17 Mayıs 1908).

susu öne çıkarılarak, karşı çıkışların önüne geçilmek istenmiştir.

Esasen yapılan düzenlemelerin 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tedvin edilmeye başlayan ve medeni hukukun kaynağı haline getirilen mecellede de karşılığı bulunmaktadır. Toplumun büyük bir kesiminin faydası için küçük grubun menfaatinin yok sayılabileceği ilkesi (*zarar-ı âmmu def için zarar-ı hâs ihtiyar olunur*),⁹¹ başlık ve tekellüfatın yasaklanmasında önemli bir dayanak teşkil etmiştir. Silah kullanımı nedeniyle yaralanma ve ölüm hadisesi yaşanmasının önüne geçmek, toplumun genel sağlığını ve asayişini korumak için kısa süreli eğlenme hakları genel huzur ve sağlığın tesisi durumundan ötürü izale edilmiştir. Bazı bölgelerde düğünlerde tertip edilen at yarışlarında, cariyelerin ödül olarak nesneleştirilmesi, hem insanlık hem de medeniyete aykırı bulunmuş, esir ticaretinin yasaklandığına ve kadın haklarının önemine vurgu yapılmıştır. Silah kullanımı, her ne kadar kültürel derinlikli kodlara sahip olsa da insanların zarar görmesine, yaralanma ve ölümlerine neden olduğu için engellenmek istenmiştir. Konuyla ilgili birçok defa düzenleme yapılmasına rağmen istenilen sonucun alınamaması, sosyal, kültürel, psikolojik, ekonomik ve geleneksel sebeplere bağlıdır.

91 Ahmet Şimşirgil, Ekrem Buğra Ekinci, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB Yayınları, İstanbul 2008, s. 110.

Kaynaklar**Arşiv Kaynakları****Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA),**

BOA, Cevdet Adliye (C.ADL.): 13/846.

BOA, Dahiliye Mektubi Kalemi Evrakı (DH.MKT.): 507/60, 776/21, 1350 /90, 1520/ 106, 1649/55, 2025/ 87, 2029/67.

BOA, Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi Evrakı (DH.MUI.): 142/45.

BOA, Dahiliye Nezareti İdare-i Umumiye Evrakı (DH.İ.UM.): 19/1.

BOA, Dahiliye Nezareti Şifre Evrakı (DH.ŞFR.): 151/120, 326/103, 328/55.

BOA, Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelât ve Islahat Komisyonu Evrakı Muame-
lat (DH. TMIK.M.): 170/27.

BOA, Dahiliye Nezareti Tesri-i Muamelat ve Islahat Komisyonu Muamelat (DH.
TMIK.M.): 62/56.

BOA, Dahiliye Umur-ı Mahalliye ve Vilayat Müdürlüğü (DH. UMVM.): 1/89,
125/47.

BOA, Hariciye Mektubi Kalemi (HR.MKT.): 142/26, 268/18.

BOA. Hariciye Nezareti Sofya Sefareti (HR.SFR.04): 416/16, 702/66.

BOA, Hatt-ı Hümayun (HAT.): 1403/56736.

BOA, Hazine-i Hassa Defterleri (HH.d.): 14529.

BOA, İrade Hususi (İ.HUS.): 117/2.

BOA, İrade Meclis-i Vala (İ.MVL.): 46/870.

BOA, Meclis-i Vala (MVL.): 596/70.

BOA, Sadaret Meclis-i Vala Evrakı (A. MKT.MVL.): 23/45, 25/17, 44/82,
126/56.

BOA, Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı (A. MKT.): 28/90.

BOA, Sadaret Mektubi Mühimme Kalemi Evrakı (A.MKT. MHM.): 302/92.

BOA, Sadaret Umum Vilayet Evrakı (A.MKT.UM.): 8/15, 9/40, 9/53, 12/29,
12/40, 12/47, 12/51, 12/72, 13/21, 14/60, 14/66, 14/79, 14/84, 395/61,
521/44.

BOA, Teftişat-ı Rumeli Kosova Evrakı (TFR.I.KV): 9/864, 67/6602, 94/9359, 129/12812, 143/14276, 197/19686.

BOA, Teftişat-ı Rumeli Manastır Evrakı (TFR.I.MN.): 83/ 8272, 147/ 14605.

BOA, Teftişat-ı Rumeli Selanik Evrakı (TFR.I.SL.): 60/5986.

BOA, Teftişat-ı Rumeli Yanya Evrakı (TFR. I.YN.): 12/1112.

BOA, Yabancı Arşivler Makedonya Arşivi (YB.021): 89/151, 89/165, 91/54, 102/73.

BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV): 60/58.

BOA, Yıldız Perakende Evrakı Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.): 191/45.

BOA, Yıldız Sadaret Hususi Maruzat Evrakı (Y.A.HUS.): 244/12.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Ahmet Cevdet Paşa, *Tezâkir 21-39*, yay. haz. Cavid Baysun, TTK Yayınları, Ankara 1986.

Arslan, Mehmet, *Türk Edebiyatında Manzum Sûrnâmeler (Osmanlı Saray Düğünleri ve Şenlikleri)*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Can, Seyithan, “Emir bi’l-ma’rûf nehiy ani’l-münker İlkesinin Günümüz Dini Söylemin İnşasında İşlevsel Yönü”, *EskiYeni*, S. 40, Mart 2020, s. 199-218.

Gümüüşsoy, Emine, “Sevinci Acıya Dönüştürmek: Osmanlı Düğünlerinde Yaşanan Asayiş Problemleri”, *Arşiv Ve Tarihçiliğe Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. Atilla Çetin’e Armağan*, ed. Turgut Subaşı, Sakarya Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı Yayınları, Sakarya 2016, s. 151-161.

Hobsbawm, Eric-Ranger, Terence, *Gelenğin İcadı*, çev. Mehmet Murat Şahin, Agora Kitaplığı, İstanbul 2006.

Keha, Murathan, “19. Yüzyılda Düğünlerde Yapılan İsrâf ve Buna Karşı Alınan Tedbirler”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C 21, S. 4 Aralık 2017, s. 1283-1296.

Özgüden, Mehmet, *Bir Gramsci Okuması Hegomonya ve Politik Toplum*, Phoenix Yayınları, Ankara 2015.

Rıfaat Ali, Abou-El-Haj, *Modern Devletin Doğuşu 16. Yüzyıldan 18. Yüzyıla Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Oktay Özel, Canay Şahin, İmge Yayınları, Ankara 2000.

Sevinç, Bayram, “Yiğit ve Silahlı Adam Diyalektiğinde Kılıç İmgesi”, *Turkish Studies*, C 8, S. 6, 2013, s. 619-639.

Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İkdam Matbaası, Dersaadet 1317.

Şimşirgil, Ahmet- Ekinci, Ekrem Buğra, *Ahmed Cevdet Paşa ve Mecelle*, KTB Yayınları, İstanbul 2008.

Takvim-i Vekayi, S. 251.

Yakıcı, Ali, “Düğün Kelimesi ve Kültürümüzdeki Yeri Üzerine”, *Milli Folklor*, S. 11, s. 33-36.